

Balade din detenție

În academia mutată în catacombe, tot ceea ce însemna valoarea era mărturisit, asimilat, îmbogățit, din nou mărturisit și așa mai departe. Pentru deținutul cărui i s-a răpit orice drept intelectual, orice vers era purtător de noi idei, de noi idealuri, de motivații pentru rezistență, prin credință, spre mântuire.

Astfel, baladele populare aduceau în sufletul jinduind de libertate și de dreptate un licăr de speranță. Deținutul se asemena haiducului, hăituit, trădat, însingurat, mereu stând cu moartea la taclale; sau cu meșterul creator a cărui jertfă bineplăcută Domnului izvorăște apă vie; ori cu ciobanul ce-și preschimbă, triumfător, moartea în nunta cea cerească și veșnică. Întreaga rânduială de viață românească, cuprinsă în versurile baladelor, se răsfrânge în sufletul întemnițatului, renăscând noi și noi sensuri ale suferinței.

Atunci când încap pe mâna unui talent poetic de excepție, condamnat și el a trăi dramele eroilor populari, baladele se metamorfozează în bijuterii șlefuite migălos în sufletul și în conștiința poetului și agățate apoi, definitiv și salvator, în sufletul și în conștiința deținuților care-și riscuau viața memorând, recitând și transmitând, prin binecuvântata și multcuvântătoarea țevă de calorifer, altora și altora, versuri purtătoare de speranță. Este cazul baladelor de detenție ale lui Radu Gyr.

Radu Gyr este un împătimit al baladei, mărturisind chiar el, în vremea când încă era liber să o facă: „Ciudat duhovnic, – această artă populară! Ea primește spovedania unui neam întreg, în tot ce spovedania cuprinde mai curat și mai adânc ca trăire internă, și primind-o, o împletește cu argint, o topește în flăcări mari de curcubeu, și o aruncă apoi în lume ca pe o pasăre măiastră, ieșită golașă dintr-un fund de suflet și suflată cu azur și cu pene de foc de către buzele cerești ale Artei”. Într-adevăr, un duhovnic ce cunoaște chiar și cele mai ascunse cotloane ale sufletului etnic, fiind în același timp oglindă, îndemn, reazem și model de urmat. Oglindă – căci creația populară surprinde tot ceea ce are specific un popor. Reazem – căci mângâie sufletul îndurerat. Îndemn – la luptă, la credință, la muncă. Și model – oferind imagini exemplare de eroi, a căror veșnicie dobândită e cinstită de un neam întreg, în cântec, în joc, în icoane. Este grăitoare aplecarea aparte față de folclor pe care au simțit-o românii care au umplut temnițele sub diferite regimuri politice, dar mai ales în cel comunist, animați fiind de același ideal, de același crez.

O dovedește cu prisosință și ciclul baladelor de detenție semnate de Radu Gyr. Temele fundamentale ale baladescului românesc se regăsesc în sufletul poetului întemnițat și au dat naștere unor creații de o forță poetică, spirituală și morală atât de

puternică, încât s-au întipărit adânc în lirica românească a încercatului secol al XX-lea, depunând o mărturie vie și cutremurătoare despre moarte, jertfă, haiducie și trădare în istoria noastră recentă.

Baladele acestea,acompaniate de zornăitul lanțurilor de la mâini și de la picioare, de vaietul vântului printre zăbrele și de scrâșnetul gheții din celulă, de țipătul de durere al schingiuiților, de urlatul foamei, de plânsul dorului de mamă, de soție, de copil, de libertate, impresionează întâi de toate prin dimensiunile neobișnuite, cu atât mai mult cu cât ele s-au născut în condiții crâncene, nemoșite de creion, neînfașate în hârtie, ci doar cântate în gând, fremătate pe buze, în taină, departe de urechea gardianului, și trimise apoi în lumea temniței mari, către sute de suflete pregătite să le fie și mamă, și tată, și copil. Dar toate acestea sunt ascunse în abundența de imagini metaforice uimitoare, din care țâșnesc, ca un foc mistuitor, ca o lumină vie, Credința, Nădejdea și Dragostea, daruri de atât de mare preț. Ne vom opri, pe rând, asupra câtorva dintre aceste minunate creații ale poetului, încercând să surprindem puțin din acel *ceva* care dă fiorul tainic, inimitabil și inconfundabil al poeziei lui Radu Gyr.

Moartea ciobănașului din *Miorița* – iată o temă a multe și interesante discuții în închisorile comuniste, căci ea surprinde tocmai ceea ce simțeau mai aproape, zi de zi, ceas de ceas, întemnițații. În seninătatea și puritatea idealurilor pentru care au fost închiși, ei dau altă conotație iminenței morții care îi pândea la fiecare pas, așa cum face și ciobănașul, care e conștient de faptul că moartea nu este decât poarta de trecere în Împărăția lui Dumnezeu. El nu moare, ci se cunună cu „o mândră crăiasă/a lumii mireasă”, avându-și părtaș la mărețul eveniment întregul cosmos. Fiecărui element din natură el îi găsește un rost, pe care, însă, nu îl inventează, ci îl preia din tradiția bisericii. Căci „e o imensă frăție între cosmos, om și divinitate, în care trupul și sufletul se confundă, în care nu există granițe certe între *împărăția cerului și lumina lumii* concrete”.

Astfel, nași sunt soarele și luna, luminători și în același timp veghetori permanenți. Preoții sunt „munții mari”, aceia care, adânc înfipti în pământ, au creștetul înălțat până la tronul dumnezeiesc. Până și nuntașii sunt aleși cu grijă, dintre brazi și pâlținași, dintre arborii cu coloana vertebrală dreaptă. Nu lipsesc nici lumânările de nuntă, rol încredințat temeinic stelelor, aștri ce luminează în permanență, chiar dacă ziua omul nu îi mai vede. În întregimea sa, natura, creație a lui Dumnezeu, își arată acum rostul său deplin: acela de slujitor al omului, de asemenea creație divină. Din crucea ce îi este dată omului, balada populară întru-

chipează în amănunt brațul vertical, cel care, adânc înfipt în lut, își înalță semeț vârful până în adâncul cel nepătruns al cerului.

Balada unui plai de munte a lui Radu Gyr zugrăvește, ca o continuare a *Miorișei*, coordonata orizontală a crucii, reprezentată de ceea ce rămâne în urma morții ciobanului: suferința fără seamăn a mamei și chinul la care conștiința, pronie divină, îi supune pe ucigași. Ciobănașul și-a desăvârșit soarta, metamorfozând moartea în nuntă. El iese acum din discuție, căci s-a mutat de pe „piciorul de plai” dincolo de „gura de rai”. În locul său, pustiul rămas este „o lacrimă de rai”, căci până și raiul fericirii plânge de durerea ce va încăpea în aceste versuri. Din tot ce era, în balada populară, reprezentat ca spațiu mioritic feeric, acum nu au mai rămas decât negații (fluierul *nu* mai cântă, câinii *nu* mai latră, iezii *nu* mai zburdă) și lipsă (stâna goală, strunga fără oi). Natură însăși este ostilă, se cutremură, frântă de jale, brazii „plâng prohod”. Doar munții își păstrează rostul de preoți, ridicând în slava cerească, la scaunul judecății divine, negurile ce au învăluit moartea cumplită a ciobănașului, numit *voievod* și *cneaz*.

Este momentul în care se transferă atenția cititorului de la ciobănaș, spre măicuța bătrână. Portretul măicuței este cutremurător. Ea înfruntă, asemeni Anei lui Manole, vitregii cumplite ale naturii în căutarea fiului său. Toate elementele naturii se cutremură, plâng amar și apele, și stâncile, și brazii, și ulii. „Plânsul maicii pietre moaie,/scoală scorburi și puhoai./umple văgăunile,/zgâlțâie furtunile./Ar smuci din temelie/lumile, să nu mai fie, -/ar surpa țăriile,/ar seca veciile...”. Din inima îndurerată a mamei răzbate, însă, un blestem cumplit asupra ucigașului: ca ochii ciobănașului să-l urmărească pretutindeni, fără zăbavă. Apoi, durerea necuprinsă a măicuței îngenunchează până și munții și soarele.

Ochii, oglinda sufletului, simbolul cunoașterii, al adevărului ascuns, vor împlini blestemul. Baciul venetic încearcă să scape de povara lor, înecându-se în băutură, pe care e gata să dea toată averea sa însușită prin crimă. Dar din fundul trascăului ochii mortului îl văd, din adâncul așternutului mângâierea femeii îl arde, din blidul cu mâncare, din pragul tindei, din înaltul cerului, din afundul pădurii, de pretutindeni, fără rost de scăpare, conștiința îl urmărește și îl supune la cazne cumplite. Natura întregă îi este potrivnică și i se refuză. Își întoarce fața sa de la el. Până și „streangul tremură” și „creanga scârțâie cu ciudă”, parcă nici acestea nesuportând atâta mârșăvie. Doar uliile așteaptă, nerăbdători și neîndurători, să sfășâie leșul. Căci urma ucigașului ce refuză pocăința, plângându-și doar suferințele insuportabile ale trupului, trebuie ștersă de pe fața pământului. Trădarea sa este asemeni celei a lui Iuda Iscarioteanul, care Îl vinde morții pe Însuși Hristos, Fiul lui Dumnezeu, fapt care îi va aduce sfârșitul cel mai crunt, pe care singur îl alege: sinuciderea. Prin urmare, și în moartea ciobanului ucigaș se va asemăna iudei.

Întâlnim în versurile lui Radu Gyr ambele perspective asupra morții: una senină, încadrată într-o nesfârșită liturghie cosmică, a cunoștinței continuării vieții după moarte; și o alta, cruntă, în fața trădării. Ne amintim aici de balada populară *Toma Alimos*, în care

haiducul, cu inima deschisă, îl ospătează pe Manea din bucatele sale. Drept răsplată, este înjunghiat mișesește, după care Manea fuge. Toma capătă atunci puteri supranaturale care îl ajută să-l ajungă pe Manea și să-l pedepsească necruțător, retezându-i capul dintr-o singură lovitură. „Pedeapsa trădării e întotdeauna de o strășnicie îngrozitoare. Nu e o trăsătură de cruzime în spiritul nostru, ci echivalentul cu totul normal al gravității pe care o acordă poporul nostru în folclor vinii care trebuie să fie astfel ispășită”. De aceea, și blestemul măicuței este atât de crunt. Dar în toată zbaterea criminalului nu este nicio urmă de pocăință, ci doar durere insuportabilă, doar suferință fără margini. Acesta este motivul pentru care Radu Gyr oferă drept unică soluție de final spânzurătoarea, sinuciderea, astfel retezând orice posibilitate de iertare divină. I se dă ucigașului șansa pocăinței, căci „nu vreau moartea păcătosului, ci să se întoarcă și să fie viu”, dar el își plânge doar durerile, nu și păcatele.

Din bezna rece a temniței în care autorul baladei culte își ispășea vina de a fi creștin și român, trădarea lui Iuda se reiterează. Caznele Mântuitorului le-au trăit deținuții neconțenit, plânsul Maicii Domnului s-a contopit cu fiecare lacrimă a mamei, a soției, a logodnicei sau a fiicei, a soțului sau a feciorului. Și lacrimile acestea au fost mirul cu care au spălat picioarele Domnului răstignit, astfel că Însuși Iisus va coborî în celulă și va lua asupra-Și crucea cea grea a înlăntuitului. Așa înțelege poetul suferința sa: ca jertfă pentru Hristos, așa cum răstignirea Mântuitorului jertfă pentru oameni este. Un alt poem de detenție, *Iisus în celulă*, întruchipează în amănunt această semnificație, dar asupra acestuia vom zăbovi cu alt prilej.

